

socialization. It may be in particular such features: the efficiency of Teacher's professional act, the level of its psychological mastery; the variety of decision options of the professional situations, new psychological technologies which demonstrated by Master; the real example of Master's own self-development will stay the general guide for the result and the process of the practical psychologist's self-development; the opportunity to accumulate the experience of professional thinking, professional reflection during the work with the Master; the Master's ability for the versatile interpretation and understanding the social world, more clear interpretation of persons relationship; the Master's faith in people, in their best features; the evaluative attitude toward the world and purport lifelines, the bright showing the feature like helping for people which is very important for practical psychologist. Was detected the psychological arrangements of "meeting with the Master" influence: the goal formation; the origination of the new goals; the origination of the new meanings; the learning the examples of professional behavior; the feeling; reflection; the looking the others achievements; the inner cognitive motivation; the identification. Was showed that practical psychologist's professional experience have an influence for the depth of understanding the professional mastery of the other person.

Key words: professional development, "meeting with the Master", aspiration to the self-development, psychological arrangements, professional experience, values, professional reflection.

Отримано: 18.11.2015 р.

УДК 159.9:369.223

О.П. Прокурняк, Ю.Г. Андрійчук

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ДО МАТЕРИНСТВА ЯК АСПЕКТ РОЛЬОВОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ЖІНКИ

О.П. Прокурняк, Ю.Г. Андрійчук. Психологічна готовність до материнства як аспект рольової самореалізації жінки. У статті вивчається феномен материнства як гендерне явище. Розглянуто структуру психологічної готовності до материнства. Досліджено вплив материнства на розвиток особистості жінки впродовж усього життя та на її самореалізацію.

Ключові слова: гендерні особливості самореалізації жінки, психологічна готовність до материнства, рольовий підхід у теорії особистості.

О.П. Прокурняк, Ю.Г. Андрейчук. Психологическая готовность к материнству как аспект ролевой самореализации женщины. В статье изучается феномен материнства как гендерное явление. Рассмотрена структура психологической готовности к материнству. Исследовано влияние материнства на развитие личности женщины на протяжении всей жизни и на её самореализацию.

Ключевые слова: гендерные особенности самореализации женщины, психологическая готовность к материнству, ролевой подход в теории личности.

Актуальність теми дослідження продиктована демографічними проблемами українського суспільства, втраатою зв'язків між поколіннями,

зростанням різних форм девіантної материнської поведінки та відсутністю належної наукової розробки питань впливу материнства на розвиток особистості жінки впродовж усього життя та на її самореалізацію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною основою концепції самореалізації людини стали дослідження особистості та діяльності К.С. Абульханової-Славської, Б.М. Ананьєва, А.Г. Асмолова, О.О. Леонтєва, Д.О. Леонтєва, Я.О. Пономарьова. Для теоретичного аналізу психологічних проблем самореалізації особистості особливий інтерес становлять роботи зарубіжних науковців А. Маслоу, В. Франкла, К. Роджерса, Е. Фромма. На основі вивчення робіт цих дослідників було визначено такі концептуальні положення:

- самореалізація особистості має історичну та соціокультурну зумовленість;
- процес самореалізації особистості індивідуально своєрідний, неповторний, однак у ньому можна виділити спільні якісні особливості та закономірності;
- знання психологічних особливостей самореалізації особистості дозволяє людині усвідомлено проектувати власне життя, будувати, творити свою історію.

Метою є проаналізувати материнство як аспект самореалізації жінки та поглибити психологічні уявлення про особливості прояву психологічної готовності до материнства в заміжніх жінок, вагітних і молодих матерів.

Виклад основного матеріалу. Самореалізація, яка є однією з важливих екзистенціальних потреб людини, задовольняється насамперед у формі самовдосконалення та втілення намічених цілей у діяльності для себе та суспільства. Поняття "самореалізація" та "самоактуалізація" часто вживаються в психологічних текстах, коли розглядаються проблеми задоволення онтологічних потреб людини та соціальної адаптації особистості. Хоча ці поняття використовуються як майже синонімічні, між ними є певна відмінність. Термін "реалізація" походить від лат. *realis* – "речовинний, матеріальний, той, що існує в дійсності" і має значення здійснення певного плану, ідеї. Реалізація в англійській мові, звідки цей психологічний термін прийшов до нас (*realization*), – це, передусім, усвідомлення, розумова (когнітивна) діяльність. Самореалізація проявляється в побудові та коригуванні, перебудові "концепції Я", включно з ідеальним "Я", картини світу та життєвого плану, в усвідомленні результатів попередньої діяльності (формування концепції минулого). Актуалізація (*actualization*) має значення діяльності як процесу; це витрата сил (від латинського кореня *actus* – "вчинок"), яка має певний результат. Акт самоактуалізації – це скінченна кількість дій, що виконуються суб'єктом, виходячи зі свідомо поставленої перед собою під час самореалізації мети і виробленої стратегії

її досягнення. Кожен акт самоактуалізації завершується специфічною емоційною реакцією: позитивною – при успішному результаті та негативною (біль, розчарування) – в разі невдачі.

З проблематикою особистісної самореалізації безпосередньо пов'язана проблема самоствердження, певні питання якої досліджували С.Л. Березін, О.Г. Мисливченко, Є.П. Нікітін, Л.А. Петровська, Н.Є. Харламенкова, Н.Ф. Цибра та інші. Так, деякі автори, вивчаючи феномен самоствердження, ототожнюють його з самореалізацією. Процеси самоосвіти, самовиховання, самовдосконалення та саморегуляції як компоненти самодетермінації (самовизначення, самовираження, самоствердження) розглядаються у вітчизняних психологічних і педагогічних дослідженнях. Так, процес саморозвитку особистості вивчали Н.Р. Бітянова, О.А. Кисельова, Л.Н. Коган, М.А. Недашковська та інші. Зокрема, Н.Р. Бітянова зробила аналітичний огляд цієї проблеми в психології. Л.Н. Коган, характеризуючи діалектично пов'язані поняття "самореалізація" і "саморозвиток", доходить висновку, що "самореалізація спонукає особистість до подальшого розвитку, що дає можливість здійснювати наступні акти самореалізації на вищому рівні. Водночас саморозвиток виступає основою й умовою самореалізації". За Є.Є. Вахромовим, самоактуалізація та самореалізація виявляються в такий спосіб двома нерозривними сторонами процесу розвитку та втілення власного потенціалу особистості [2].

Дослідники феномену самореалізації вважають за необхідне приділити увагу таким феноменам, як самосвідомість, внутрішнє "Я", самоствердження, особистісні та суспільні ідеали, цінності та соціокультурні умови самореалізації. Самореалізація особистості у вітчизняній психологічній науці розглядається відповідно до діяльнісного підходу як опредметнення потенційних можливостей індивіда, що проявляється в формі предметних результатів та у внутрішньоособистісних якостях і станах. У вирішенні проблеми самореалізації особистості головним вважається самопізнання та процес активного творення індивідом самого себе. Сутність самореалізації багатьма філософами й психологами розглядається в умовах подолання особистістю основного протиріччя її життєдіяльності – між соціальним та індивідуальним [3]. Цікавою є думка української дослідниці Л.М. Сідак, яка вважає, що основним принципом самореалізації є аскетизм [8]. На підставі теоретичного аналізу зарубіжної літератури, насамперед концептуальних прихильників К.Г. Юнга, Т.П. Вівчарик дає визначення самореалізації як індивідуального процесу, що складається з двох етапів: 1) самопізнання та самознаходження внутрішнього "Я", або усвідомлення первинної несвідомої самості; 2) самоздійснення, або інтеграція та трансформація несвідомої первісної самості в реалізовану цілісність (усвідомлену повну самість) [3].

Отже, самореалізацію особистості потрібно розглядати як свідомий процес найбільш повного розкриття та зростання сутнісних сил людини в ході багатогранної, вільної діяльності, що розгортається під впливом суперечностей між Я-ідеалом та Я-реальністю і має різні рівні свого становлення й розвитку. Причому під час цього процесу ідеальна модель самореалізації може видозмінюватися, якщо на думку особи, яка самореалізується, мета не відповідає її потенціалу, тобто можливості людини враховані не адекватно. Якщо ж у цьому випадку ідеальна модель залишається без змін, то практична діяльність людини не приведе до справжньої самореалізації особистості. Водночас потрібно зауважити, що особливість потреби в самореалізації, на відміну від інших потреб, у тому, що, задовольняючи її в окремих актах діяльності, особистість ніколи не може задовольнити її повністю. Модель самореалізації, за Т.П. Вівчарик, має такі етапи: визначення та формування ідеальних уявлень, які згодом формують мету поведінки та діяльності; опредметнення, здійснення; самооцінювання, усвідомлення результатів, отримання зворотного зв'язку від суспільного середовища, співвіднесення наявного з ідеальним, отримання задоволення або дискомфорту, визначення нових, корекція наявних ідеалів за рахунок власних настанов і зовнішніх соціально-культурних впливів [3].

Отже, процес самореалізації є безперервним, його рушійні сили знаходяться як всередині особистості, так і в соціально-культурному середовищі. Цей процес найкраще, на нашу думку, моделюється за допомогою рольового підходу в теорії особистості, тому варто говорити про рольову самореалізацію. Рольова самореалізація – це багатоаспектне рольове функціонування особистості, в якому власне самореалізація має провідне (системотвірне) значення поряд з іншими сторонами розкриття всіх граней особистісного потенціалу. Рольова самореалізація має такі основні аспекти: рольовий розвиток, розвиток творчого потенціалу, розвиток життєвих ролей, вдосконалення життєвого світу, розвиток рольової компетентності, гармонізація рольових проявів. Рольова самореалізація, тобто презентація себе в соціально-психологічних ролях, проявах рольової ідентичності, є суттєвою складовою розвитку особистості. Самореалізація має гендерні особливості. Стереотипи фемінності-маскуліності є стійким комплексом уявлень, що охоплюють: культурні канони чоловіка та жінки, або ідеал статі; особливості процесів соціалізації хлопчиків і дівчаток; сфери, способи, стиль самореалізації чоловіка та жінки в межах конкретного етнокультурного середовища; поведінкові моделі (норми, приписи, очікування щодо поведінки особи певної статі в стандартній ситуації та соціальні санкції за їх порушення) [4].

Дослідниця Т.П. Вівчарик запропонувала структурно-функціональну модель самореалізації жінки, в основі якої лежить самоідентифікація,

інтеграція особистості, опредметнення потреб, продиктованих самістю, через діяльність. На її думку, традиційні стереотипні уявлення про роль жінки в суспільстві, її призначення становлять зовнішню опозицію, яка обмежує розвиток самодостатньої жіночої особистості. Жіночність, що є внутрішньою детермінантою розвитку жінки, також конфліктує з нетрадиційною роллю (діяльністю) жінки на шляху до її самоздійснення, шлях жінки до самореалізації лежить через опір стереотипній свідомості та вміння узгодити власну жіночність із прагненням особистісного розвитку [3].

Сучасні ідеали материнства є доволі складними та відбивають суперечливі й іноді майже нездійсненні вимоги до жінки, ускладнюючи її самореалізацію в материнській ролі. Ідеал матері є складовою частиною культурних моделей родини та гендерних стереотипів. Рольовий ідеал матері – це уявлення, які існують у суспільній та індивідуальній свідомості, про успішне виконання її ролі. Рольовий ідеал матері є культурним зразком, взірцем, що привласнюється особистістю в процесі її онтогенезу. Рольовий ідеал матері є ідеальною моделлю, що містить уявлення про те, як треба чинити, перебуваючи в ролі матері, та які риси характеру необхідно проявляти. Рольовий ідеал, за М.Ю. Чібісовою, виражається в особистісному семантичному просторі, патернах поведінки, образах бажаних подій. Рольовий ідеал, залежно від акценту орієнтацій, має індивідуальні відмінності, які можуть бути покладені в основу виокремлення, типологізації рольових ідеалів. Нормативно-орієнтований ідеал – "правильна матір" – відповідає традиціям культури: якою мати повинна бути, що взагалі має робити. Емоційно-орієнтований ідеал – "гарна матір" – відповідає власним бажанням, проєкціям особистості, яку матір вона хотіла б мати сама, перебуваючи в ролі дитини. Результативно-орієнтований ідеал – "корисна мати" – відповідає вимогам забезпечення дитини умовами для повноцінного розвитку й адаптації в суспільстві, визначає, які якості треба мати для цього матері та як організувати догляд і виховання дитини. Рольовий ідеал виступає чинником рольової самореалізації жінки [10].

На нашу думку, наявність рольового ідеалу матері варто пов'язувати зі зрілістю особистості (розвитком свідомості та самосвідомості жінки), яка характеризується процесом внутрішньої особистісної трансформації, джерелом якого є потреба особистості в самоактуалізації та відчутті ідентичності. Конструктивність процесу забезпечується саме послідовністю дій особистості, а його продуктивність – її оптимальним рівнем довіри до себе. Результатом трансформації, змістом особистісної зрілості є відповідальна побудова людиною власної концепції життя згідно з загальними моральними принципами й особистою місією в світі. Зріла особистість характеризується розширеним чуттям власного "Я", здатна з розумінням ставитися до довкілля, має чуття фундаментальної емоційної безпеки й

прийняття себе, діє та думає відповідно до зовнішньої реальності, здатна до самооб'єктивації, розуміння себе, має почуття гумору, живе в гармонії з власною філософією життя [11].

На нашу думку, виокремлені якісні характеристики зрілої особистості становлять такі особистісні диспозиції: синергічність (цілісність прийняття світу та людей); автономність (уміння довіряти власним судженням і діяти відповідно до них); контактність (швидке встановлення глибоких контактів з людьми, самоприйняття, незважаючи на наявні недоліки); креативність (творча спрямованість, здатність до загостреного сприйняття дисгармонії); децентрація (розуміння та прийняття того, що інші люди можуть сприймати щось по-іншому); толерантність (неупереджене ставлення до людей і подій); відповідальність (визнання себе автором певного вчинку та прийняття на себе відповідальності за його наслідки); глибинність переживань (відчуття гармонії зі світом, здатність до вершинних, особливо радісних переживань); життєва філософія (визначення сенсу, який людина надає своєму життю; усвідомлення власної реальності в контексті навколишнього світу, наявність життєвої позиції, принципів і кредо). Результатом ефективного формування материнської сфери ще до вагітності є розвиток особистісних якостей жінки, спрямованих для подальшого виношування дитини (особистісна зрілість, рефлексія, адекватна самооцінка, достатнє прийняття себе, впевненість у власних силах, відсутність надмірної тривожності, особистісна здатність до прихильності, емпатійність, уміння адекватно адаптуватися до стресових ситуацій, відсутність соматизації конфліктів), а також базових елементів материнської сфери (адекватна статеворольова ідентифікація, мотивація до материнства, здатність до піклування та до суб'єктних відносин, адекватна модель батьківства та виховання).

Прикладом цього може бути психологічний портрет жінки-матері, який представлений Ю.В. Васильковою зі співавторами як перелік таких характеристик: відкритість досвіду (тілесна, емоційна й інтуїтивна рефлексія, внутрішній досвід переживань), буття "тут і тепер" (уміння оцінювати теперішній момент), відповідальна свобода (почуття повної свободи та контролю над життям), саморефлексія, творча адаптованість, усвідомлення власної індивідуальності (унікальність існування, уміння бути собою), соціальна інтегрованість, духовність [1]. Неважко помітити прямі паралелі цього "психологічного портрета" з рисами самоактуалізованої особистості А. Маслоу, зрілої особистості Г. Олпорта та особистості, що повноцінно функціонує, К. Роджерса, що обґрунтовує справедливості нашого сприйняття ролі матері як можливості самореалізації жінки.

На нашу думку, материнство як соціальна роль – це складне, інтегральне, динамічне психологічне утворення, що характеризується певними особливостями розвитку самосвідомості, динамічності образу Я-жінки.

Воно містить: стійку позитивну мотивацію до материнства; актуалізацію знань, формування соціально-психологічних умінь і навичок, необхідних для реалізації базових функцій материнства; розвиток особистісних якостей матері, її здатності до емоційного розуміння дитини та самовладання, конструктивної поведінки з дитиною. Іншими словами, психологічна готовність до материнства є синтезом взаємопов'язаних і взаємозумовлених компонентів: мотиваційно-ціннісного, когнітивного, афективно-регулятивного та поведінкового. Мотиваційно-ціннісний компонент передбачає наявність у жінки стійкої мотивації до материнства як важливої життєвої цінності (ідеальне "Я"), усвідомлене бажання мати дитину, глибоку переконаність у її значущості для здійснення мети власного життя жінки, прагнення бути щасливою в подружньому житті та в материнстві, потребу в оволодінні знаннями, вміннями та навичками, необхідними для успішного функціонування материнства (динамічне "Я"). Цей компонент виражається в ціннісно-смісловій сфері Я-жінки: у настановах, ціннісних орієнтаціях, переконаннях, мотивах, моральних нормах, життєвій позиції особистості. Тому цей компонент готовності відбиває певний зміст самосвідомості, а саме: вибір життєвих цілей, перспективи особистісного зростання, мотиваційні засади діяльності особистості в прагненні до самореалізації. Ціннісне ставлення жінки до світу та до самої себе трансформується в певну ієрархію цінностей, на одному з найвищих щаблів якої потреба в материнстві. Зміст когнітивного компонента готовності до материнства полягає в формуванні в жінки певного рівня компетентності в цьому питанні, що передбачає існування двох підсистем: підсистеми вже засвоєних (цілеспрямовано або стихійно) знань про материнство, на яких ґрунтується підсистема нових знань. Нові знання повинні містити необхідну життєво важливу інформацію з проблеми вагітності та материнства й бути доступними для сприйняття та розуміння. Пізнавальний компонент – це система необхідних жінці знань, зокрема, з психології та педагогіки, з питань моралі, фізіології та сексології, з догляду та виховання дітей, а також правничих і господарсько-економічних засад функціонування сім'ї. Виокремлюючи в структурі готовності цей компонент, ми виходили з того, що стійка зорієнтованість жінки на народження дитини не може сформуватися без знання нею різних закономірностей і значення материнства. Цей компонент структурно та змістовно складають ті особистісні утворення, що забезпечують адекватну орієнтацію жінки на майбутню роль матері. Для того, щоб знання, цінності та норми реалізувалися в практичних вчинках і діях, необхідне їх емоційно-вольове освоєння, перетворення на особисті погляди, переконання, ідеали, а також вироблення психологічної установки як готовності діяти певним чином. Формування цієї настанови й здійснюється завдяки емоційно-вольовій складовій готовності, де афек-

тивно-регулятивний компонент передбачає здатність жінки до рефлексії та саморегуляції поведінки й емоційних станів, а також усвідомлення жінкою сформованості в неї таких якостей, як емпатія у формах співчуття та співпереживання; взаєморозуміння, підтримка. Оскільки передумовою успішного виконання материнської ролі є відповідна система вмінь і навичок жінки, то варто виокремити поведінковий компонент готовності. Він об'єднує соціально-психологічні вміння, особливості сценаріїв гендерної, сексуальної та материнської поведінки, специфіку саморегуляції життєдіяльності жінки, що реалізується у відповідній поведінці.

Дослідження особливостей прояву психологічної готовності до материнства в заміжніх жінок, вагітних і молодих матерів проводилося на базі Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, жіночих консультацій при міських клінічних пологових будинках №1, 2 та дитячої установи №53 міста Чернівці. Вибірка становила 317 жінок, з них 97 – вагітні (вибірка В), 120 – молоді матері (вибірка М) та 100 – дівчата (вибірка Д, категорія заміжніх жінок, які ще не вагітніли).

Проаналізувавши в своєму дослідженні структуру психологічної готовності до материнства, рівень розвитку її компонентів, нами було створено алгоритм оцінки рівня готовності жінки до виконання материнської ролі. Оскільки психологічна готовність до материнства (ПГдМ) – складна інтегральна система, компоненти якої перебувають у тісному взаємозв'язку, варто визнати їх рівними за значенням для стану сформованості готовності, проте вони можуть бути різними за ступенем розвитку, тому на оцінку рівня готовності до материнства впливають оцінки рівнів розвитку кожного з її компонентів; остаточне оцінювання проводиться в умовних балах. Комплекс цих балів з кожного компонента в сумі дає синтетичне уявлення про рівень готовності до материнства в цілому.

Оцінка рівня розвитку мотиваційно-ціннісного компонента здійснювалася на основі двох параметрів: мотиву народження дитини та домінування типу психологічного компонента гестаційної домінанти (ПКГД). Для визначення домінантного типу нами було застосовано тест ставлень вагітної (ТСВ), розроблений І.В. Добряковим [5, с. 110-119]. Для визначення рівня знань про закономірності формування материнства, догляд та виховання дитини нами було розроблено опитувальник "Рівень знань жінки про материнство"; дослідження впливу на готовність до материнства рівня задоволеності шлюбом здійснювалося за допомогою тесту-опитувальника В.В. Століна, Т.Л. Романової, Г.П. Бутенко [9, с. 54-61]. Оцінка рівня розвитку афективно-регулятивного компонента відбувалася на основі діагностики розвитку емпатійних здібностей (за методикою В.В. Бойко); воля сфера респондентів аналізувалася за методикою діагностики рівня суб'єктивного контролю Дж. Роттера в адаптації Є.Ф. Бажина, С.А. Го-

линкіної, А.М. Еткінда. Для визначення ставлення матерів до різних сторін сімейного життя та тенденцій у вихованні дитини (поведінковий компонент) нами було використано методику PARI Е.С. Шеффера і Р.К. Белла, адаптовану Т.В. Нещерет [7, с. 288-297, 436-451, 486-490]. Оцінюючи рівень готовності жінок до материнства, ми використовували три категорії бальної оцінки. За алгоритмом оцінено рівні психологічної готовності до материнства в кожній вибірці. У результаті проведеного нами дослідження отримані результати занесено в табл. 1.

Таблиця 1

Рівні психологічної готовності жінок до материнства (у %)

Структурні компоненти ПГДМ	Рівні								
	Вис.	Сер.	Низ.	Вис.	Сер.	Низ.	Вис.	Сер.	Низ.
	Вибірки								
	Вибірка Д (n=100)			Вибірка В (n=97)			Вибірка М (n=120)		
Мотиваційно-ціннісний	32	63	5	45,36	52,58	2,61	60	38,33	1,67
Когнітивний	6	89	5	2,25	82,47	9,28	13,33	77,5	9,17
Афективно-регулятивний	-	88	12	-	88,66	11,34	-	91,67	8,33
Поведінковий	-	20	80	3,09	80,42	16,49	-	93,33	6,67
ПГДМ	2	87	11	3,09	87,62	9,27	11,67	81,67	6,66

Аналіз даних табл. 1 виявляє:

- мотиваційно-ціннісний компонент ПГДМ найкраще розвинутий у матерів: лише в цій вибірці переважає високий рівень показників – 60%, а низький – найменший серед інших вибірок і складає 1,67%; дещо слабше цей компонент сформований у вибірці В: високий рівень – 45,36%, низький – 2,06%; найменше мотиваційно-ціннісний компонент ПГДМ розвинутий у вибірці заміжніх жінок, що вважаємо закономірним: переважає середній рівень показника – у 63% опитаних, а низький рівень виявлено в 5% респондентів (найбільше серед вибірок);

- решта компонентів ПГДМ також найменше розвинуті в представників вибірки Д, причому в усіх складових готовності, крім поведінкового компонента, переважає середній рівень показника, досягаючи 87-89%; найоптимальніше серед інших сформований когнітивний компонент (за рахунок високого рівня задоволеності шлюбом), де високий рівень прояву показника найбільший порівняно з іншими і складає 6%, а низький – найменший (5%); поведінковий компонент ПГДМ у цій вибірці практично не сформований (і це логічно): лише в 20% вибірки Д він на середньому рівні прояву, в решті 80% – на низькому;

- порівняння результатів за рівнями розвитку компонентів ПГДМ двох інших вибірок – М і В – засвідчує, що всі компоненти психологічної готовності до материнства краще розвинуті у вибірці М, зокрема:

- когнітивний компонент достатньо сформований у 90,83% респондентів – у вибірці В таких 90,72% (лише трохи менше, проте варто пригадати, що $n_M = 120$, тоді як $n_B = 97$, – і різниця стане помітніша);

- афективно-регулятивний компонент ПГдМ у вибірці М адекватно сформований у 91,67% опитаних, у вибірці В – у 88,66%; зауважимо, що високий рівень прояву цього показника відсутній;

- поведінкова складова структури ПГдМ досить розвинута в 93,33% матерів і лише в 83,51% вагітних; низького рівня показника у вибірці В найбільше (16,49%) порівняно з іншими компонентами готовності в обох вибірках;

- аналіз рівнів ПГдМ у цілому як цілісної структури показує, що найкраще готовність сформована у вибірці М, де найбільше респондентів із високим її рівнем – 11,67% (у вибірках В і Д таких лише 3,09% та 2% відповідно); і навпаки, опитаних із низьким рівнем психологічної готовності до материнства серед вибірки матерів найменше – 6,66% (проти 9,27% та 11% у вибірках В і Д відповідно).

Отже, аналіз рівнів психологічної готовності до материнства та її структурних компонентів засвідчує, що початок формування такої готовності можна віднести до часу задовго до того, як жінка вирішує стати матір'ю, проте активізація процесу зумовлюється настанням вагітності (особливо це стосується поведінкового компонента), досягаючи оптимального рівня в переважній більшості жінок. Підсумовуючи цей аналіз, можна запропонувати симптомокомплекс психологічних особливостей, що характеризують жінку з оптимальним рівнем готовності до материнства (реалізовану в материнстві): така жінка відчуває потребу в народженні дитини, ставлячись до неї як до непересічної цінності; в неї сформований переважно оптимальний тип психологічного компонента гестаційної домінанти; рівень її знань про особливості материнства є достатнім, а задоволеність шлюбними стосунками та своєю сімейною роллю – оптимальною для народження дитини; жінка готова до емпатійного розуміння дитини та взяття на себе відповідальності за піклування про неї та її розвиток; жінка орієнтована на забезпечення оптимального емоційного контакту з дитиною. І навпаки, жінка, що психологічно неготова до народження дитини, причину своєї вагітності бачить у зовнішніх щодо дитини обставинах; у неї сформований проблемний щодо нормального материнства тип психологічного компонента гестаційної домінанти; її знання з цього предмету недостатні чи недосконалі; в шлюбі виявляються проблеми, а виконання сімейної ролі суперечить оптимальному материнству; в такої жінки емпатія та самоуправління розвинуті недостатньо, вона не готова брати на себе відповідальність не лише за дитину, а й за власні дії; установки щодо виховання дитини проблематичні: від емоційного дистанціювання з нею до надмірної опіки та позбавлення самостійності.

Висновки. Материнство вивчається як гендерне явище, коли самореалізація в ролі матері пов'язується з опредметненням материнського ідеалу. Встановлено, що психологічна готовність до материнства – це стан налаштування жінки на те, щоб усвідомлено прийняти рішення стати матір'ю (народити, виховати дитину, допомогти соціалізуватися). Передумовами реалізації цього стану є відповідний психофізіологічний розвиток жінки та сформована структура психологічної готовності до материнства. Вона проявляється в знаннях із різних галузей життя, що пов'язані з материнством, у вмотивованості бажання народити дитину, в здатності до емпатійного її розуміння, в емоційній оцінці дитини як непересічної та безумовної цінності. Усі ці структурні компоненти готовності втілюються в певній поведінці жінки, спрямованій на відповідальне материнство. Отже, початок формування такої готовності можна віднести до часу задовго до того, як жінка вирішує стати матір'ю, проте активізація процесу зумовлюється настанням вагітності, досягаючи оптимального рівня в переважній більшості жінок при народженні дитини.

Перспективами нашого дослідження є розробка науково-методичних засад психологічної допомоги жінкам, що мають ускладнення в рольовій самореалізації.

Список використаних джерел

1. Василькова Ю.В. Социальная педагогика / Ю.В. Василькова, Т. В. Василькова. – М. : Академия, 2000. – 440 с.
2. Вахромов Е.Е. Психологические концепции развития человека: теория самоактуализации / Е.Е. Вахромов. – М. : Международная педагогическая академия, 2001. – 162 с.
3. Вівчарик Т.П. Психологічні механізми самореалізації жінки (на прикладі жіночої молоді, включеної у творчу професійну діяльність) : дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.01 – загальна психологія, історія психології / Т.П. Вівчарик. – Чернівці, 2000.- 200 с.
4. Горноста́й П.П. Психологія рольової самореалізації особистості : автореф. дис. ... докт. психол. наук : спец. 19.00.05. – соціальна психологія; психологія соціальної роботи / П.П. Горноста́й. – К., 2009. – 32 с.
5. Эйдемиллер Э.Г. Семейный диагноз и семейная психотерапия : [учебное пособие для врачей и психологов] / Э.Г. Эйдемиллер, И.В. Добряков, И.М. Никольская. – СПб. : Речь, 2005. – 336 с.
6. Зелінська Т.Т. Психологія материнської амбівалентності: шлях до гармонії чи душевного болу / Т.Т. Зелінська // Психологія і суспільство. – 2002. – № 1. – С. 18-27.

7. Практическая психодиагностика. Методики и тесты : учебное пособие / [редактор-составитель Д. Я. Райгородский]. – Самара : БАХ-РАХ, 1998. – 672 с.

8. Сідак Л.М. Аскетизм як принцип саморозвитку та самореалізації особистості : автореф. .. дис. канд. філософ. наук : спец. 09.00.03. – історія філософії / Л.М. Сідак. – Х., 2003. – 16 с.

9. Столин В.В. Опросник удовлетворенности браком / В.В. Столин, Т.А. Романова, Г.П. Бутенко // Вестник Московского университета. – Серия 14. – Психология. – № 2. – 1984. – С. 54-61.

10. Чибисова М.Ю. Феномен материнства и его отражение в самосознании современной молодой женщины : дисс. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.13 – психология развития, акмеология / М.Ю. Чибисова. – М., 2003. – 272 с.

11. Штепа О.С. Пропріум зрілої особистості / О.С. Штепа // Практична психологія та соціальна робота. – 2004. – № 2. – С. 26-35.

Spisok vykorystanykh dzherel

1. Vasil'kova Ju.V. Social'naja pedagogika / Ju.V. Vasil'kova, T. V. Vasil'kova. – М. : Akademija, 2000. – 440 s.

2. Vahromov E.E. Psihologicheskie koncepcii razvitija cheloveka: teorija samoaktualizacii / E.E. Vahromov. – М. : Mezhdunarodnaja pedagogicheskaja akademija, 2001. – 162 s.

3. Vivcharik T.P. Psihologichni mehanizmi samorealizacii zhinki (na prikladi zhinochoї molodi, vkljuchenoї u tvorchu profesijnu dijial'nist') : dis. ... kand. psihol. nauk: spec. 19.00.01 – zagal'na psihologija, istorija psihologii / T.P. Vivcharik. – Chernivci, 2000.- 200 s.

4. Gornostaj P.P. Psihologija rol'ovoї samorealizacii osobistosti : avtoref. dis. ... dokt. psihol. nauk : spec. 19.00.05. – social'na psihologija; psihologija social'noї roboti / P.P. Gornostaj. – К., 2009. – 32 s.

5. Jejdemiller Je.G. Semejnyj diaгноз i semejnaja psihoterapija : [uchebnoe posobie dlja vrachej i psihologov] / Je.G. Jejdemiller, I.V. Dobrjakov, I.M. Nikol'skaja. – SPb. : Rech', 2005. – 336 s.

6. Zelins'ka T.T. Psihologija materins'koї ambivalentnosti: shljah do garmonii chi dushevnogo bolju / T.T. Zelins'ka // Psihologija i suspil'stvo. – 2002. – № 1. – S. 18-27.

7. Prakticheskaja psihodiagnostika. Metodiki i testy : uchebnoe posobie / [redaktor-sostavitel' D. Ja. Rajgorodskij]. – Samara : BAHRAH, 1998. – 672 s.

8. Sidak L.M. Asketizm jak princip samorozvitku ta samorealizacii osobistosti : avtoref. .. dis. kand. filosof. nauk : spec. 09.00.03. – istorija filosofii / L.M. Sidak. – H., 2003. – 16 s.

9. Stolin V.V. Oprosnik udovletvorennosti brakom / V.V. Stolin, T.A. Romanova, G.P. Butenko // Vestnik Moskovskogo universiteta. – Serija 14. – Psihologija. – № 2. – 1984. – S. 54-61.

10. Chibisova M.Ju. Fenomen materinstva i ego otrazhenie v samosoznanii sovremennoj molodoj zhenshiny : diss. ... kand. psihol. nauk: spec. 19.00.13 – psihologija razvitija, akmeologija / M.Ju. Chibisova. – M., 2003. – 272 c.

11. Shtepa O.S. Proprium zriłoï osobistosti / O.S. Shtepa // Praktichna psihologija ta social'na robota. – 2004. – № 2. – S. 26-35.

O.P. Proskurniak, Ju.G. Andriichuk. Psychological preparedness to motherhood as the aspect of role self-realization of a woman. The syndrome of psychological peculiarities, which characterize a woman with an optimal level of preparedness to motherhood (realized in motherhood) is: a woman who feels the need to give birth to a child, treating it with care as something precious; she has formed mostly an optimal type of psychological component of gestational dominant; the level of her knowledge about peculiarities of motherhood is sufficient and the contentment of spousal relationships and her family role optimal for the child's birth; a woman is ready for the empathetic understanding of a child and taking responsibility for caring for the child and its development; oriented on providing the optimal emotional contact with a child; and vice versa, a woman who is psychologically unprepared to bear a child, sees the reason for pregnancy in the outside to the child circumstances; she has formed a problematic, compared to normal motherhood, type of psychological component of gestational dominant; her knowledge of this subject is insufficient or imperfect; there are problems in her marriage and the accomplishment of family role contradicts the optimal, the empathy and self-management are not sufficiently developed, she is not only unprepared for taking responsibility for the child but also for her own actions, the guidelines for child's upbringing are problematic: from too distant treatment to overprotection and deprivation of independence.

Key words: gender features self women, psychological readiness for motherhood, role approach in personality theory.

Отримано: 24.12.2015 р.

УДК 159.9.01.

Т.А. Російчук

ФІЛОСОФСЬКО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ДО ПРОБЛЕМИ МОВИ ТА МИСЛЕННЯ У ЗВ'ЯЗКУ З ПСИХОЛОГІЧНИМ БАЧЕННЯМ СУБ'ЄКТА

Т.А. Російчук. Філософсько-психологічний аналіз підходів до проблеми мови та мислення у зв'язку з психологічним баченням суб'єкта. Філософія запропонувала дві парадигми пізнання, залежно від яких визначалися об'єкт, ідея суб'єкта та співвідношення мислення й мови. Природничо-наукова парадигма спиралась на образ суб'єкта як насивного приймача